

УДК 911.3

Сергієнко О.П.

*ОСОБЛИВОСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ КРАЇН ПІВНІЧНОЇ АФРИКИ ТА
БЛИЗЬКОГО СХОДУ GLOBALIZATION OF MENA REGION*

Стаття містить аналіз процесів глобалізації в країнах регіону ПАБС на основі індексу глобалізації. Виявляє причинно-наслідковий характер перебігу глобалізаційних процесів на сучасному етапі та роль релігії у ньому.

The article examines globalization processes in MENA region, based on analysis of Index of Globalization. It observes cause-effect nature of globalization processes that currently take place in the region and determines religious impact.

Статья содержит анализ процессов глобализации в странах региона САБВ на основании индекса глобализации. Выявляет причинно-следственный характер течения глобализационных процессов на современном этапе и роль религии в нём.

Процеси глобалізації, що нині так активно проходять в усіх куточках земної кулі, не могли оминати ісламські країни. З огляду на актуальність даного питання, а отже, його широке вивчення, у сучасній науковій літературі поширеною є думка, що іслам та глобалізація є ледве не антонімами й не можуть мирно співіснувати в суспільстві. Це твердження посилюють також ті антиглобалізаційні настрої, що панують в арабському суспільстві [3].

Актуальність дослідження особливостей глобалізації саме в ісламських країнах породжена буремними подіями у країнах регіону в

2011-2012 рр.. та, за твердженнями деяких учених, мають привести до демократизації мусульманських суспільства. З іншого боку, саме поглиблення глобалізаційних процесів могло спровокувати такі прояви державної непокори.

Мета статті. Окреслити особливості перебігу глобалізаційних процесів в країнах регіону ПАБС та зробити висновок щодо ролі Ісламу в процесі глобалізації країн регіону.

Аналіз попередніх досліджень заданої тематики. Більшість наукових робіт даної тематики належать зарубіжним вченим. Особливий інтерес для автора становили роботи американського економіста Джона Перкінса. Також вагомий внесок в дослідження ісламського фундаменталізму зробили росіяни А. Ігнатенко, А. Малашенко, В. Наумкін, А. Германович. Однак, відмітимо, що сучасні дослідження ісламу є досить однобокими розглядається лише екстремістська складова релігії, як основна причина тероризму. Поза увагою вчених залишається аналіз політичної сутності, конкретних форм прояву ісламського фундаменталізму, причин та наслідків політизації ісламу.

Виклад основного матеріалу. Процеси глобалізації, що зараз так активно протікають в усіх куточках земної кулі, не могли оминати ісламські країни. З огляду на актуальність даного питання, а отже і його широке вивчення, в сучасній науковій літературі поширеною є думка, що Іслам та глобалізація є ледве не антонімами і не можуть мирно співіснувати в суспільстві. Це твердження посилюють також ті антиглобалізаційні настрої, що панують в арабському суспільстві [4].

Переважає більшість населення арабських країн ставиться до глобалізації, особливо до її культурних та ідеологічних аспектів, негативно з більшою чи меншою мірою радикалізму. Одні вбачають у глобалізації загрозу секуляризації та руйнації ісламських засад арабських суспільств, інші вважають, що глобалізація є «формою американської гегемонії», яка загрожує арабській культурній спадщині. Лише незначна частина арабської інтелігенції вважає, що глобалізація відкриває арабам шлях до прогресу і співпраці з іншими народами світу. Загалом можна виділити три основні підходи до глобалізації в арабському світі:

Перший підхід – страх перед глобалізаційними змінами, які можуть призвести до нищення культури, руйнації традиційних засад арабського суспільства. Прихильники такого підходу закликають до ізоляції, замкнутості й спротиву західній гегемонії. [4]

Другий підхід – сприйняття глобалізації як багатопланового і різнобічного об'єктивного процесу. Послідовники цього підходу пропонують відкинути західну ідеологію й використовувати лише досягнення новітньої технології. В рамках цього підходу арабські вчені пропонують розрізняти два процеси: «шкідливий» та неприйнятний для мусульман процес вестернізації та об'єктивний добровільний процес глобалізації, який сам по собі не може завдати шкоди ісламському суспільству, а лише сприятиме його розквіту.

Третій підхід – глобалізація бере свої початки в Арабському халіфаті, й цілком можливо, що незабаром процес глобалізації знов очолить мусульманський світ. Арабам не треба боятися глобалізації, а слід розробити власні проекти, які мінімізують її негативні впливи, ризики і виклики [4].

Такі різноманітні та подекуди протилежні ставлення до глобалізаційних процесів підкреслюють, перш за все, високий рівень ізольованості цих країн та певну заідеологізованість. Адже глобалізація є закономірним, фактично неминучим процесом, основою якого, на думку автора, є не насадження норм та традицій якоїсь окремої «панівної» культури, а їхня уніфікація, що повинна полегшити процес співпраці між країнами. Обрати, а тим більше нав'язати, інструменти глобалізації не можливо – вони формуються об'єктивно в процесі історичного розвитку людства.

З іншого боку, бачення Ісламу Заходом також є свідченням дефіциту інформації на гіперболізації ісламських догм, що часто пов'язане зі сприйняттям Ісламу як ідеологій, а не політичної системи, якою він є насправді. Так, наприклад Іслам заохочує бізнес, працю, виробництво, торгівлю, право на приватну власність, але забороняє необмежене споживання, експлуатацію, шахрайство в торгівлі та отримання позичкових відсотків. Щодо останнього, то серед економістів все більш поширеною стає думка, що незабаром банківська діяльність всього світу стане безвідсотковою, оскільки отримання доходів банками таким простим чином не стимулює їх до ризиків та інвестицій і стає причиною економічної стагнації [3].

Спираючись на дані, представлені у звіті Швейцарського федерального інституту технологій, можна зробити висновок, що рівень глобалізації ісламських країн залишається невисоким. Так, станом на 2011 р, жодній країні з переважаючим мусульманським населенням не вдалося увійти до числа 35 найбільш глобалізованих країн світу. Це є безпосереднім свідченням того, що, принаймні, у західному розумінні ролі релігії Іслам усе ж становить певну перешкоду поширенню технологій, інновацій, комунікацій тощо всередині країни. Для більшості ісламських країн характерним є низький рівень соціальної глобалізації, що свідчить про слабкі персональні контакти населення із зовнішнім світом, а також про проблеми поширення іноземної культури в країнах: заборона або обмежений доступ до англomовних книжок, пісень, телеканалів тощо. Саме на цю складову індексу глобалізації спостерігається безпосередній вплив релігійної сутності країни. Що ж до економічної та політичної складових глобалізації, то тут вплив Ісламу присутній лише опосередковано.[2]

Прикладом ролі Ісламу в економічній глобалізації може бути також неможливість проникнення численних міжнародних компаній на ринок мусульманських країн через їхню нездатність пристосуватися до особливостей ринку, спричинених, наприклад, релігійною заборонаю на відсотки при веденні банківської діяльності. Тобто Іслам накладає певні

обмеження на економічну діяльність усередині країни, що, у свою чергу, зменшує об'єм іноземних інвестицій.

Роль релігії в політичній глобалізації мусульманських країн, в основі обрахунку рівня розвитку якої лежить кількість офіційних міжнародних контактів країни, простежується через кількість міжнародних конфліктів, причиною яких є релігійні непорозуміння.[5]

Прикладом цього може бути відомий випадок з карикатурами на пророка Мухаммеда, опублікованими в одному з датських журналів у 2006 р. Наслідком цього необдуманого вчинку став тимчасовий бойкот датської продукції всіма ісламськими країнами, що істотно вплинуло на їхнє економічне становище, а з політичної точки зору досить істотно зіпсувало стосунки між країнами.[2; 5] Аналізуючи показники глобалізації в країнах ПАБС, можна помітити, що за загальними рисами виокремлюються певні внутрішні відмінності кожної із країн. Нами було вирішено провести групування досліджуваних країн і дати загальну характеристику кожної групи. В основу класифікації країн було покладено значення індексу глобалізації та його складових. (табл.1)

Таблиця 1.

Показники рівня глобалізації країн ПАБС

Країни	Економічна глобалізація	Соціальна глобалізація	Політична глобалізація	Індекс глобалізації
Палестинські території	н/д	49,39	7,93	32,63
Судан	н/д	21,58	57,12	35,95
Іран	25,69	29,1	70	38,51
Сирія	38,31	40,9	58,9	44,59
Ємен	54,05	26,37	65,98	46,63
Мавританія	63,52	29,29	68,07	51,72
Алжир	49,16	33,7	85,68	52,70
Лівія	н/д	38,29	78,38	54,50
Єгипет	49,01	47,55	93,56	59,92
Саудівська Аравія	н/д	61,45	60,4	61,02
Марокко	49,85	54,03	89,76	61,70
Оман	75,5	59,68	46,22	61,97
Туніс	62,5	44,38	88	62,19
Кувейт	64,6	67,01	62,23	64,90
Ліван	н/д	66,5	63,08	65,11
Катар	н/д	65,35	75,8	69,58
Бахрейн	88,49	66,05	48,39	69,67
ОАЕ	85,62	68,37	54,18	71,00
Йорданія	70,37	66,3	87,37	73,20

Складено за матеріалами офіційного сайту *Index of Globalization globalization.kof.ethz.ch*

Першу групу (найменш глобалізованих країн) становлять Судан, Іран, Палестинські території. Також сюди можна віднести Ірак, індекс

глобалізації для якого взагалі не обчислюється. Спільною рисою цих країн і територій є тривалий час, який кожна з них перебувала в стані війни. Як результат – слабкий економічний розвиток, політична нестабільність і звичайно низький рівень глобалізації. Для обчислення даних економічної глобалізації більшість із цих країн не надають інформації. Також надзвичайно низьким є рівень соціальної глобалізації, а на Палестинських територіях – і політичної, що пояснюється невизнанням світовою спільнотою їхнього суверенітету, а отже, відсутністю офіційних міжнародних контактів.

До другої групи (слабко глобалізованих країн) увійшли Сирія, Ємен, Мавританія, Алжир і Лівія. Спільною рисою цих країн є надзвичайно низький рівень соціальної глобалізації й при цьому досить високі показники політичної. Це свідчить про значну «замкнутість» культури і населення цих країн відносно зовнішнього світу, але вони позиціонують себе як досить активні учасники міжнародних організацій, у тому числі й ООН. Можливо саме такий розрив у розвитку складових глобалізації став однією з причин того, що майже всі країни даної групи належать до числа країн, що найбільше піддалися «ісламським революціям».

До третьої групи країн (із середнім рівнем глобалізованості) увійшли держави, що якісно відрізняються від попередніх як економічним розвитком, так і суттєвою лібералізацією соціальної сфери. Як наслідок – набагато вищий рівень соціальної глобалізації. Причинами такої ситуації в країнах третьої групи є:

- тривалий час їхнього перебування у складі Британської (Саудівська Аравія, Оман, Кувейт, Єгипет) та Французької (Марокко, Ліван, Туніс) колоніальних імперій;
- туристична популярність Єгипту, Марокко, Тунісу, що опосередковано збільшують «відкритість» цих країн до глобалізаційних процесів;
- активна присутність на ринку експортерів нафти.

До третьої групи країн (із середнім рівнем глобалізованості) увійшли держави, що якісно відрізняються від попередніх як економічним розвитком, так і суттєвою лібералізацією соціальної сфери. Як наслідок – набагато вищий рівень соціальної глобалізації. Причинами такої ситуації в країнах третьої групи є:

- тривалий час їхнього перебування у складі Британської (Саудівська Аравія, Оман, Кувейт, Єгипет) та Французької (Марокко, Ліван, Туніс) колоніальних імперій;
- туристична популярність Єгипту, Марокко, Тунісу, що опосередковано збільшують «відкритість» цих країн до глобалізаційних процесів;
- активна присутність на ринку експортерів нафти.

Четверту групу (найбільш глобалізованих країн ПАБС) становлять Катар, Бахрейн, ОАЕ та Йорданія. Високий ступінь глобалізації цих країн спричинений перш за все значними обсягами іноземних інвестицій в їхню

економіку, що відображається у високому показнику економічної глобалізації.[4] (рис.1)

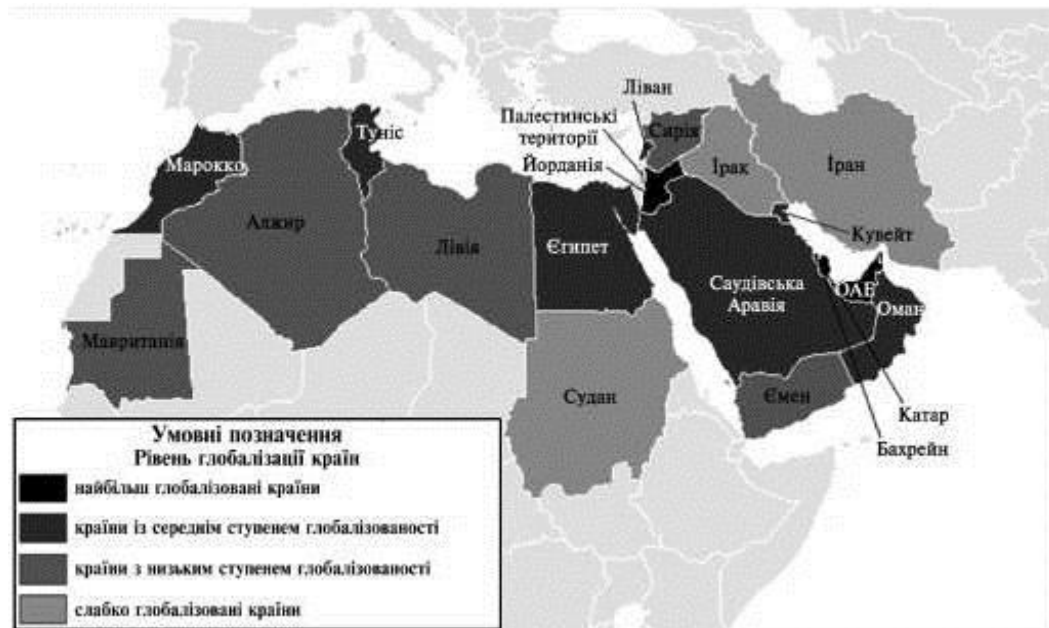

Рис.1.Класифікація країн ісламського світу за рівнем глобалізації [4]

Серед досліджуваних країн особливу увагу привертають країни Перської затоки, які формують особливе утворення в ісламському світі, і є, чи не єдиним прикладом панівного становища ісламських країн на вагомому світовому ринку – нафти та нафтопродуктів. В зв'язку з цим прояв та поширення процесів глобалізації в країнах Ради Перської затоки має особливий характер порівняно з іншими країнами ісламського світу. Основними причинами таких особливостей є:

1. позиціонування країн Перської затоки як потужних нафтових експортерів, а отже залежність їхнього процвітання від розвинених країн світу, що потребують імпорту нафти;

2. тривалий час перебування цих країн у складі Британської колоніальної імперії, що спричинило зіткнення західної та ісламської цивілізацій дещо раніше, ніж була усвідомлена його необхідність.

Таким чином, ісламські держави поступово «відкриваються» для Заходу і на чолі з країнами Перської затоки поступово інтегруються у світову спільноту. Свідчення цього ми можемо побачити в «арабських революціях», поглибленні економічної співпраці, пом'якшення режиму відвідування цих країн для туристів тощо. Тож говорити про єдність держави і церкви в цих країнах як про перешкоду глобалізації, на думку авторів, не доводиться. Ми можемо лише констатувати той факт, що глобалізація певним чином видозмінюється залежно від особливостей країн, у тому числі й під впливом Ісламу.

Висновок. Суттєвою відмінністю ісламу є наявність релігійного права. Звичайно, наявність потужних релігійних догм не може не відбитися на

глобалізаційних процесах, але не на самій їхній суті, а лише на методах упровадження. Глобалізація перш за все означає динамічний процес інтеграції країн шляхом технічного розвитку та лібералізації торговельних систем. Для країн ісламського світу здобутки та втрати від цього процесу визначатимуться їхньою спроможністю подолати наслідки тривалого періоду сповільненого розвитку, залежність від експорту ресурсів як основного джерела прибутків, слабкість і недосконалість владних інститутів, соціальні проблеми та, нарешті, економічну кризу і політичну нестабільність. [1; 3]. Іслам не є противником глобалізації за умови, що теорія і практика глобалізації будуть етичними, гуманними, егалітарними, справедливими та розсудливими. Глобалізація за своєю суттю не є ні релігійним, ні антирелігійним процесом. Тому було б неправильним і некоректним протиставляти глобалізацію ісламу, як і будь-якій іншій релігії.

Використані джерела:

1. *Глобалистика: международный междисциплинарный энциклопедический словарь* / гл. ред.: И. И. Мазур, А. Н. Чумаков. – М. ; СПб. ; Нью-Йорк, 2006. – С. 379–383.
2. *Кредит за ісламськими принципами [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.webfermerstvo.org.ua/silgospkooperacii/kredytza-islamskytu-pryncypatu.php>.
3. *Особливості глобалізаційних процесів в арабському світі та їх урахування в близькосхідній політиці України [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/october09/05.htm>.
4. *Index of Globalization [Electronic resource].* – Access mode: <http://globalization.kof.ethz.ch>.
5. *Perkins J. Islam and Economic Development / J. Perkins [Electronic resource].* – Access mode: <http://www.faithfreedom.org/Articles/perkins30410.htm>.